

Rýnt í Gunnlaug Scheving í grunnskóla

Listferill, áherslur og kennslumöguleikar

Melissa Á. Emilsdóttir

Lokaverkefni til B.Ed.-prófs

Háskóli Íslands

Menntavísindasvið

HÁSKÓLI ÍSLANDS

**Hvernig hægt er að kenna Gunnlaug
Scheving í grunnskóla
*Aðferðir, áherslur og verkefni***

Melissa Á. Emilsdóttir

Lokaverkefni til B.Ed.-prófs í Grunnskólakennarafræði
Leiðsögukennarar: Jón Reykdal og Ólafur Kvaran

Kennaradeild
Menntavísindasvið Háskóla Íslands
Maí 2011

Útdráttur

Gunnlaugur Scheving ólst lengst af upp á Seyðisfirði. Hann fór snemma að hafa mikinn áhuga á málaralistinni og flutti til Reykjavíkur til að leita sér þekkingar á því sviði, m.a. hjá listmálaranum Guðmundi Thorsteinssyni (Mugg) og Einari Jónssyni myndhöggvara. Gunnlaugur var ætíð mjög virkur listamaður og er gríðarlegur fjöldi verka eftir hann til marks um það. Í list sinni leitaði hann aðallega eftir myndefni til sjávar og sveita og þá meðal annars í minningar hans um æskustöðvarnar. Þá má segja að með Gunnlaugi hafi Ísland eignast sinn sögumálara þar sem verk hans segja þeim sem í þau rýna ákveðna sögu, um ástand fyrri tíma á Íslandi, mikilvægi og lífsnauðsyn hins vinnandi manns ásamt vísunum í gamlar þjóðsögur okkar Íslendinga.

Tilvalið er að nýta list Gunnlaugs í myndmenntakennslu í grunnskólum hvort sem fjallað er um sögur verka, myndefni þeirra, stílbrögð eða aðferðir.

Efnisyfirlit

1	Inngangur	5
2	Listamaðurinn Gunnlaugur Scheving	6
2.1	Breyttir tímar	6
2.2	Síteiknandi Austfirðingur	6
2.3	Listin kallar	7
2.4	Afhjúpun	8
2.5	Tímamótaverkið.....	9
2.6	Útlagar	10
2.7	Skapar sér nafn	11
2.8	Listisýn Gunnlaugs	11
2.9	Lárétt víðerni víkja fyrir sjávarþorpinu	12
2.10	Sjaldgæfar klippimyndir	13
2.11	Íslendingasögur.....	14
2.12	Sjávarmyndir Gunnlaugs	14
2.13	Sveitamyndir Gunnlaugs	15
2.14	Vegleg gjöf	16
3	Rýnt í Gunnlaug í grunnskóla	17
3.1	Aðalnámskrá grunnskóla, myndmennt	17
3.2	Lesið í málverk	18
3.3	Myndgreining og túlkun	20
3.4	Myndbygging.....	21
3.5	Myndbygging Gunnlaugs	22
3.6	Táknfræði.....	24
3.7	Skáldlegt inntak Gunnlaugs.....	25

4	Kennslumöguleikar með Gunnlaug Scheving.....	25
4.1	Yngsta stig	25
4.2	Dæmi um verkefni fyrir yngsta stig.....	26
4.2.1	Ló, ló mín Lappa	26
4.2.2	Sveitasæla Gunnlaugs Scheving.....	27
4.3	Miðstig	28
4.4	Dæmi um verkefni fyrir miðstig.....	29
4.4.1	Bassabáturinn	29
4.4.2	Ólgur úthafsins	30
4.5	Unglingastig.....	31
4.6	Dæmi um verkefni fyrir unglingastig.....	31
4.6.1	Klippimyndir	31
4.6.2	Listrýni.....	33
4.7	Samþættin	33
5	Lokaorð.....	34
6	Heimildaskrá.....	35
7	Viðauki – myndaskrá	37

1. Inngangur

Gunnlaugur Scheving er einn þekktasti listamaður þjóðarinnar. Hann tilheyrir þeirri kynslóð listamanna sem komu fram í upphafi á fjórða áratugnum. Breytt ástand í þjóðfélaginu bar með sér nýjar áherslur í listheiminum. Landslagið var ekki lengur aðalviðfangsefni listamanna, hinn vinnandi maður og nánasta umhverfi hans fékk nú meira vægi. Í verkum hans er maðurinn alltaf í aðalhlutverki og fékk hann strax í upphafi verðskuldaða athygli og umfjöllun sem áhugaverður listamaður, en á þeim tíma var ekki mikið fjallað um listamenn í miðlum landsins, sérstaklega ekki unga listamenn sem voru að feta sín fyrstu spor í listinni. Gunnlaugur var alla tíð mjög virkur listamaður og afkastamikill. Gunnlaugur gaf Listasafni Íslands um 1800 verk eftir sinn dag. Verk hans prýða einnig veggi margra opinberra bygginga og er list hans því vel sýnileg í samfélagi okkar í dag. Tilvalið er að nýta stórbrotin verk Gunnlaugs Scheving í myndmenntarkennslu í grunnskólum og gefa nemendum tækifæri á að kynnast þessum merka listamanni okkar Íslendinga.

En hver var Gunnlaugur Scheving og hvernig er mögulegt að tengja hann grunnskólakennslu?

2. Listamaðurinn Gunnlaugur Scheving

2.1 Breyttir tímar

Ísland varð þátttakandi í alþjóðasamfélaginu með nýju sniði í upphafi 20. aldar með heimastjórn 1904 og síðan fullveldi 1918. Umráð yfir atvinnu- og efnahagsmálum færðu mönnum aukna möguleika til viðskipta við önnur lönd, eflingu útflutnings og uppbyggingu innanlands. Mikil bjartsýni ríkti í atvinnulífinu og íbúum kaupstaða fjölgaði.

Þessi þróun stöðvaðist skyndilega með hruni verðbréfamarkaðarins í New York í árslok 1929. Íslandsbanki hafði lánað ótæpilega fé til atvinnustarfsemi og uppbyggingar, sem endaði með gjaldþroti í febrúar 1930.¹ Við tóku mjög erfiðir tímar og þeim lauk ekki fyrr en með hernámi Íslands árið 1940.

Þrátt fyrir bágan efnahag áttu sér samt stað ýmsar merkar framfarir í atvinnulífi landsmanna og á menningarsviðinu komu fram listamenn sem síðar áttu eftir að láta meira að sér kveða. Gunnlaugur Scheving var einn þeirra og telst hann til svokallaðra kreppumálara á fjórða áratugnum.

2.2 Síteiknandi Austfirðingur

Gunnlaugur Óskar Scheving fæddist þann 8. júní 1904 við Laugavegin í Reykjavík. Sonur hjónanna Hallbjargar Jónsdóttur og Björns Gíslasonar kaupmanns. Gunnlaugur var sendur austur í Unaós árið 1909 og ólst frá þeim tíma upp hjá fóstura sínum Jóni Stefánssyni Scheving og fósturu Guðlaugu Jónsdóttur. Hann var hjá þeim til 17 ára aldurs á ýmsum stöðum á Austurlandi, einkum Seyðisfirði. „Síðan hefur mér alltaf fundist ég vera Austfirðingur“, sagði Gunnlaugur eitt sinn í samtali við Matthías Johannessen.²

Gunnlaugur hafði mikið dálæti af teikningu allt frá unga aldri og fékk nógan pappír og blýanta í Unaósi og þótti honum sérlega vænt um blýantana sína.³ „Blýanturinn var mitt uppáhald og mín ástríða – hann var fyrsta verkfærið, sem ég þekkti.“⁴ Í fyrri heimsstyrjöldinni fékk Gunnlaugur bók um grísk-rómverska

¹ Helgi Skúli Kjartansson. 2002.

² Matthías Johannessen. 1974:8

³ Matthías Johannessen. 1974:9

⁴ Matthías Johannessen. 1974:223

goðafræði eftir Stroll sem ætluð var honum til fróðleiks og menntunar. En Gunnlaugur hafði ekki mikinn áhuga á því, hann vildi heldur teikna upp myndirnar í bókinni. Hann hafði sérstakar mætur á að teikna skip og sjó en síður landslag. Nokkru síðar rakst Gunnlaugur á nokkrar málverkabækur hjá Guðmundi W. Kristjánssyni, úrsmið. Þessar bækur höfðu mikil áhrif á Gunnlaug: „Þá gerði ég mér fyrst grein fyrir því“ sagði hann, „að ég vildi verða listmálari og ekkert annað.“⁵

Gunnlaugi var lýst af jafnöldrum sínum á Seyðisfirði sem feimnum strák, dálítið sérkennilegum í háttum og lék sér ekki oft með öðrum börnum. Hann var mjög hændur að fósturforeldrum sínum, sem voru honum hlýjir og góðir foreldrar. Hann var meðalhár og heldur grannur og blandaði ekki geði við fólk af fyrra bragði. Hann var síteiknandi og var alltaf kallaður Óskar.⁶

2.3 Listin kallar

Gunnlaugur flutti til Reykjavíkur í júní árið 1921. Hann fór upphaflega til Reykjavíkur til að vinna hjá föðurbróður sínum Þorsteini Gíslasyni skáldi og ritstjóra við Morgunblaðið.⁷ Á þeim bæ var margt um listamenn og skáld og komst Gunnlaugur þar í nána snertingu við listina. Áhugi Gunnlaugs á listum var óumflýjanlegur og breytti upphaflegum plönnum hans. Hann fékk að fara í tilsögn í teikningu hjá Einari Jónssyni myndhöggvara og einnig í teikniskóla Guðmundar Thorsteinssonar (Muggs) og var meðal fyrstu nemenda hans veturinn 1921-1922.⁸

Gunnlaugur fór til frekara náms til Danmerkur og nam hjá Viggó Brandt, Einari Nielsen og Aksel Jörgensen. Brandt hafði ekkert alltof mikið álit á Gunnlaugi en hafði þó orð á því að sér þætti hann þrautseigur og iðinn við að teikna sömu myndirnar: „Sá sem hefur þrautseigju hann mun höndla listina“, á Brandt að hafa sagt.⁹ Nielsen var ekki mikið skárri. Hann var hastur við nemendur sína og krafðist af þeim tillitslausrar nákvæmni og samviskusemi í verki. Eitt sinn sagði hann: „Ég kenni ykkur enga list. Hana verði þið að leggja til sjálf. En það sem þið lærið hjá

⁵ Matthías Johannessen. 1974:25

⁶ Matthías Johannessen. 1974:28

⁷ Björn Th. Björnsson. 1973:51

⁸ Matthías Johannessen. 1974:29

⁹ Matthías Johannessen. 1974:41

mér, getur e.t.v. komið ykkur á sporið“, svo bætti hann við „Maður verður fyrir svo miklum vonbrigðum í lífinu, að það er nauðsynlegt að kunna að taka þeim.“ Þessi orð Nielsen höfðu mikil áhrif á Gunnlaug, „Ég hef aldrei gleymt þeim, og þau hafa verið mín styrkasta stoð, þegar á móti hefur blásið.“¹⁰ Eftir námið í Danmörku kom Gunnlaugur aftur heim til Íslands árið 1930 og helgaði sig eftir það málaralistinni.¹¹

2.4 Afhjúpun

Gunnlaugur hélt sína fyrstu málverkasýningu á Seyðisfirði árið 1930 og seldi þar mynd í fyrsta skipti. Hún var af bugtinni í Seyðisfirði, lítil vatnslitamynd og seldist á 25 krónur. Þorsteinn Gíslason stöðvastjóri á Seyðisfirði keypti myndina. Myndir Gunnlaugs á sýningunni voru flestar af fólki en ekki af landslagi. Gunnlaugur seldi fáar myndir á sýningunni og fólk hafði lítið um þessa sýningu að segja þrátt fyrir nýstárleg myndefni. Burt séð frá væntumþykju Gunnlaugs á Seyðisfirði þá vissi hann að listin átti erfitt uppdráttar í svona litlu bæjarfélagi, eða eins og Gunnlaugur orðaði það sjálfur: „Á þessum stöðum er lítill skilningur á list.“¹²

Áhugi Gunnlaugs beindist frá upphafi að manneskjunni, til að mynda sjómönnum og atvinnuumhverfi þeirra og notaði hann hvert tækifæri til að teikna, meðal annars í fríum sínum heima á Seyðisfirði. Það sem gerir atvinnulíflýsingar hans óvenju trúverðugar er sú staðreynd að hann sem alþýðupiltur þekkti sjálfur mætavel þau vinnubrögð sem hann lýsir í verkum sínum. Þá skrifaði Jón Engilberts grein í Alþýðublaðinu (1930) og vekur þar athygli á þessum nýja listamanni og fjallar þá sérstaklega um þann „sláandi sannleika sem fylgir myndum hans“. Þá gefur Jón einnig í skyn í grein sinni að vinstrisinnaðar stjórnsmálaskoðanir Gunnlaugs skíni í gegn í myndum hans.¹³

¹⁰ Matthías Johannessen. 1974:45

¹¹ Gunnar J. Árnason. Ólafur Kvaran (ritstj.) 2001:11-12

¹² Matthías Johannessen. 1974:54

¹³ Gunnar J. Árnason. Ólafur Kvaran (ritstj.) 2001:15-16

2.5 Tímamótaverkið

Með myndinni *Bassabáturinn* sem Gunnlaugur málaði á árunum 1929-1930 gekk hann í hóp ungra listamanna sem völdu sér myndefni úr lífi og starfi alþýðufólks.¹⁴ Eins og áður sagði þá var Gunnlaugur vel kunnugur sjómenskunni og hafnarlífinu frá æskustöðvum sínum þrátt fyrir að hafa sjálfur lítið stundað sjósókn. Það má því í raun segja að hann hafi verið sem áhorfandi á leikriti því hann var vel að sér í atburðarásinni á höfninni og tók ímyndaðar myndir af umhverfinu sem hann geymdi fast í huga sér, þessar hugarmyndir notaði hann síðan í list sinni allt sitt líf.

Gunnlaugur málaði *Bassabátinn* á meðan hann dvaldist í Kaupmannahöfn við nám. Málverkið hefur sitthvað að segja um kennara Gunnlaugs í akademíunni, og áhrifunum þaðan, því í myndlistinni renna áhrif saman úr mörgum áttum. En sterk persónueinkenni listamannsins koma skýrt fram í verkinu s.s. örugg myndbygging og yfirvegaðir litir.

Björn Th. Björnsson fjallar um verkið í bók sinni *Íslensk myndlist á 19. og 20. öld* (1973), þar segir hann:

„Þótt verk þetta virðist fljótt á litið harla ólíkt því sem síðar varð í list Gunnlaugs Schevings, felur það samt í sér mörg sömu grundvallaratriðin. Eitt er til dæmis sjónarhornið. Hann horfir ofan á bátinn og sjávarflötinn, líkt og hann hugsar sér myndefnið fremur en hann sjái það í raun og veru. Annað er andsetning hinnar þröngu samstillingar í bátnum, mannanna og hlutanna, við tiltölulega víðan sjónflötinn, og loks skástefnan inn í myndrýmið, en öll þessi atriði einkenna fjölmargar af yngri sjávarmyndum Gunnlaugs.“ Þá bætir Björn enn fremur við: „Þótt myndin sé mjög fínlega unnin, t.d. ljósbrigðin á sjónum, fer hið expressioniska í túlkuninni ekki fram hjá skoðandanum. Hendurnar eru mjög stækkaðar, andlitin mörkuð þungum dráttum, og hinn þögli myndskurður að ofan stækka mennina og magnar. Samt sem áður er það kyrrðin í myndinni, hin fullkomna rósemd skipunarinnar, sem er áhrifamest.“¹⁵

¹⁴ Júlíana Gottskálksdóttir. Ólafur Kvaran (ritstj.) 1997:66

¹⁵ Björn Th. Björnsson. 1973:52-53

2.6 Útlagar

Þann 23. júní 1930 var haldin mikil myndlistarsýning í Reykjavík í tilefni Alþingishátíðarinnar, og átti sú sýning að vera til yfirlits um stöðu Íslendinga á sviði lista. Byggður hafði verið veglegur skáli sem stóð við hlið Alþingishússins í Kirkjustræti. Þegar kom að vali verka á sýninguna varð stór hópur hinna ungu listamanna nánast sniðgenginn. Þessi útlagahópur ákvað þá að stofna með sér félag, Félag óháðra íslenskra listamanna, og efndu þeir til sinnar eigin sýningar í Landakotskirkju við Túngötu aðeins tveimur dögum eftir opnun sýningarinnar í Kirkjustræti.

Á Landakotssýningunni má segja að um margsskonar list hafi verið að ræða, þar voru þeir sem voru hvað fremstir á hinni nýju braut expressionismans, þeir Snorri Arinbjarnar, Gunnlaugur Scheving og Jón Engilberts, en einnig mátti sjá þar táknsæjar smámyndir Magnúsar Á. Árnasonar og þjóðlífsteikningar eftir Eggert Guðmundsson svo eitthvað sé nefnt. Á meðan sýningin í Kirkjustræti einkenndist aðallega af landslagsmyndum. Ragnar Ásgeirsson fjallaði um sýninguna í Tímanum, þar skrifar hann: „Nýgræðinginn í íslenskri málalísi er varla að finna í Kirkjustræti“. Ragnar hefur í sömu grein orð á framlagi Gunnlaugs til sýningarinnar og segir hann jafnframt hafa borið sýninguna uppi.¹⁶

Frá aldamótunum 1900 hafði landslagið verið ráðandi viðfangsefni myndlistarmanna en hér var komin ný kynslóð ungra listamanna sem leit svo á að með efnahagskreppunni og þeim þjóðfélagsátökum sem henni fylgdu hefði hugmyndargrundvelli landslagsmálverksins verið svipt burt. Það var ekki lengur rómantísk fjallasýn heldur þorpið, hinn vinnandi maður og hversdagslegt umhverfi sem varð aðal viðfangsefnið.

Í verkum þessara ungu expressionísku listamanna komu fram róttæk viðhorf, jafnt í vali á myndefni og túlkun. Myndefnið var af samfélagslegum og pólitískum toga, félagslegt raunsæi varð nú meira áberandi.¹⁷ Þegar svo mikið hafði breyst var ekki hægt að halda áfram sem fyrr. Þeir fundu knýjandi þörf fyrir túlkun nýrra tíma í breyttu þjóðfélagi og litu til manneskjunnar í umhverfi sínu sem fram að þeim tíma hafði verið svo til fjarverandi í íslenskri myndlist.

¹⁶ Ragnar Ásgeirsson. 1930.

¹⁷ Gunnar J. Árnason. Ólafur Kvaran (ritstj.) 2001:17

2.7 Skapar sér nafn

Fyrsta málverkasýning Gunnlaugs í Reykjavík var haldin um vorið 1932. Myndirnar á sýningunni voru flestar litlar og ódýrar mannamyndir og sjávarþorpsmyndir. Gunnlaugur seldi fáar myndir en Menntamálaráð keypti stærstu myndina *Konur við þvott* (1932) sem nú er í eigu Listasafns Íslands. Sú sýning líkt og fyrsta sýning hans á Seyðisfirði vakti frekar litla athygli. En hálfu ári seinna, eða í október 1933, hélt hann aðra sýningu sem gekk mun betur. Þar sýndi hann myndir ásamt danskri konu sinni, listakonunni Grete Linck, og hafði Gunnlaugur talsvert upp úr þeirri sýningu. Þar var einnig Markús Ívarsson járnsmiður í Héðni sem keypti af honum nokkrar myndir sem var Gunnlaugi mikil stoð, en Markús keypti mikið af ungum listamönnum í þá daga.¹⁸

2.8 Listsýn Gunnlaugs

Gunnlaugi fannst sterk tengsl nútímalistar við list fortíðarinnar, og var þeirrar skoðunar að myndlistarmenn nútímans hefðu sótt mikið til upphafs málralistarinnar. „Styrkur þessara gömlu verka felst ekki í eftirlíkingu á ytra útliti náttúrunnar. En sú ró og tign, ásamt frumstæðum krafti og hinu fullkomnasta listræna formi gerir þessar myndir að einhverju því ógleymanlegasta, sem gert hefur verið á sviði myndlistarinnar.“¹⁹

Gunnlaugi þótti frönsku málararnir mjög athyglisverðir. „Ég elska Watteau“ sagði hann, „hann er málverkið sjálf“. Gunnlaugur sagðist líklega hafa lært mest af honum. Þá hafði Gunnlaugur einnig mikinn áhuga á Picasso og minntu myndir hans Gunnlaug á þau tvö öfl í náttúrunni, sem rífa niður og byggja upp aftur.²⁰ „Flestir af hinum beztu nútímalistamönnum, svo sem Cézanne, Matisse, Derain, Braque, Picasso og margir fleiri, hafa lært af hinni frumstæðu list. Hið sterka stórfellda og einfalda, ásamt opinskárra og barnslegri einlægni, er einkenni nútímalistarinnar, þegar hún er bezt, og eins er farið um hina gömlu list.“²¹

¹⁸ Matthías Johannessen. 1974:57

¹⁹ Gunnar J. Árnason. 2001:31

²⁰ Matthías Johannessen. 1974:74

²¹ Gunnar J. Árnason. 2001:31

Matthías Johannessen spurði Gunnlaug eitt sinn hvar hann væri nú í listinni? Gunnlaugur svaraði: „Ég hef gaman af að vinna og hugsa um verkið, það er mér nóg. Listin er ekki andleg plága með dramatík og stórmennskubrjálæði. Ég hef sem sagt ánægju af verkinu, hljóðlátu verki, án reginátaka og fellibylja hinna útvöldu stóru anda.“²²

Þá sagði Gunnlaugur einnig við Matthías að sér fyndist eitthvað vanta í myndina þegar manneskjuna vantaði. „Þegar ég mála myndir af öðru en fólki, er það aðeins hvíld, eins og þegar maður slappar af eftir erfiði, léttir sér upp, losnar við alla ábyrgðartilfinningu og ímyndar sér að það sé sunnudagur.“²³

2.9 Lárétt víðerni víkja fyrir sjávarþorpínu

Á árunum 1936-1940 bjó Gunnlaugur á Grjótagötunni í Reykjavík og hefur Björn Th. kallað þetta tiltekna tímabil í lífi Gunnlaugs, Reykjavíkurtímabilið. Það var þá sem Gunnlaugur uppgötvaði suðurlandsundirlendið með grænum víðáttum sínum og fjarlægum, lágum og langdregnum fjöllum. Það var á þessum tíma sem Gunnlaugur málaði stóra og langa mynd af fólki að snæðingi sem hann reyndar eyðilagði síðar. Þar kom fyrst fram hin lárétta víðerni landsins í list Gunnlaugs.²⁴

En lárétta undirlendið þurfti að bíða betri tíma því árið 1940 fluttist Gunnlaugur til Grindavíkur vegna bágs efnahags hans í Reykjavík. Sigvaldi Kaldalóns tónskáld og læknir hafði boðið honum að dveljast hjá sér í Grindavík og mála. Allt frá því er hann dvaldi þar hafði Gunnlaugur mikið dálæti á að mála byggð við sjó. En Gunnlaugur málaði einnig mikið sveitamyndir og er því oft sagt að list hans skiptist í tvo heima, sjávar- og sveitamyndir. Í myndum Gunnlaugs gætir vissra andstæða milli rólegs lífs á landi – hestar á beit – og ólgu úthafsins.

Björn Th. fjallar um sjávarmyndir Gunnlaugs frá Grindavík, þar segir hann: „Þenslan milli mannlífs og úthafs, milli svalra lita sjávar og himins og hinna varmari mannlegrar nálægðar, milli hins þetta og hins víða, felur um leið í sér

²² Matthías Johannessen. 1985:59

²³ Matthías Johannessen. 1974:260

²⁴ Björn Th. Björnsson. 1973:56

starfgengt samræmi. Hann lifir og túlkar fegurð staðarins á alnýjan hátt, og fullnægja þessarar nýju sýnar fyllir verkin sjálf innra jafnvægi.²⁵

Ekki leið á löngu þar til Gunnlaugur fór einnig að virða fyrir sér og mála fólkið í plássinu, göturnar og húsin. „Í veðurbitin andlit gamalla sjósóknara, hálfbændanna, hafði greypst hinn hrjúfi og stórláti svipur þessarar úthafsstrandar; lokaður, fámæll.“²⁶ Og þessum svipum og persónueinkennum fólksins náði Gunnlaugur fram í myndum sínum, laust við fegrun og yfirborðskenn.

2.10 Sjaldgæfar klippimyndir

Árið 1943 hófst undirbúningur fyrir sýningu sem halda átti árið á eftir í tilefni af stofnun lýðveldisins. Leitað var til listamanna til að gera verk byggð á sögulegum merkisatburðum. Gunnlaugur sló til og valdi sér efnið „landnám.“

Hann ákvað að gera myndir sínar úr klipptum, lituðum pappír sem hann límdu niður á grunn og dró síðan í með pensli. Hann gerði fjórar slíkar myndir sem allar voru feikistórar; *Hrafnaflóka í hafi*, *fyrstu landsýn*, *samflot Ingólfs og Hjörleifs* og síðasta myndin sýndi þegar *öndvegissúlunum er skotið fyrir borð*. Þá gerði Gunnlaugur eina aðra mynd með þessu sniði, stóra Maríumynd sem ætluð var á þjóðsagnadeild sýningarinnar.²⁷

Björn Th. minnst á þessar myndir Gunnlaugs í bók sinni *Íslensk myndlist á 19. og 20. öld*:

„...forneskjuleg kynning, feiknstafirnir í ásjónum manna og hinni háu sigling út hingað. Hafíð rís upp í myndjaðarinn, bundið þungt: knörrinn sekkur í dalinn, en við stýrisvölinn standa sævíkingar, storkandi höfuðskepnunum, en þó af sömu ætt.“ Síðan heldur Björn áfram: „Í myndum þessum er ekkert skruð, ekkert tiltúnt myndlesaranum til uppfræðslu; þar ríkja ein hin stóru rök, andstæðna en samt lögmálsbundin. Engu er líkara en sjálf hin heiðna forlagatrú sé grunnstrengurinn í allri þessari túlkun.“²⁸

En svo fór að þessar myndir Gunnlaugs voru ekki sýndar á sýningunni heldur voru í staðin pantaðar aðrar landnámsmyndir sem voru minni og hefðbundnari.

²⁵ Björn Th. Björnsson. 1973:59

²⁶ Björn Th. Björnsson. 1973:59

²⁷ Björn Th. Björnsson. 1973:62

²⁸ Björn Th. Björnsson. 1973:62

2.11 Íslendingasögur

Árið eftir lýðveldishátíðina, eða 1945, myndskreytti Gunnlaugur Brennunjalssögu ásamt þeim Snorra Arinbjarnar og Þorvaldi Skúlasyni, og Grettissögu síðan ári seinna. Gunnlaugur notaði myndir úr norsku útgáfu Heimskringlunnar sem kom út 1896-1899 sem nokkurskonar fyrirmyndir, en þær myndir unnu Erik Werenskiöld (1855-1938) og Halfdan Egedius (1877-1899). Þessar myndir byggðust á mjög ákveðnum línudrætti og voru án skyggingar.²⁹

2.12 Sjávarmyndir Gunnlaugs

Á fimmta og sjötta áratugnum vann Gunnlaugur að umfangsmiklum myndaflokki sem skapaði honum sérstöðu í íslenskri listasögu en um er að ræða sjávarmyndir sem sýna báta á rúmsjó og stakklædda, hetjulega menn að draga inn afla. Sjómennirnir í myndum hans eru þungbúnir, með þrútnar hendur, ábúðarmiklir þar sem þeir stíga ölduna í kulda og sjógangi við vinnu sína á opnum smábátum. Slík málverk verða óður til lífsbaráttunnar og þess erfiðis sem liggur að baki lífi þjóðarinnar í þessu landi. Allt sem var sterkt og karlmannlegt var Gunnlaugi mikið umhugsunarefni. „Hvað er sterkt og karlmannlegt ef ekki íslenskur sjómaður?“ á Gunnlaugur að hafa sagt eitt sinn.³⁰ Björn Th. lýsir sjávarverkum Gunnlaugs þannig:

„Sjómaðurinn í þröngri veröld bátsins heldur í stolti sínu og stærð að fullu til jafns við hafið. Hann er aldrei í helgreipum þess, og andvægið á milli tekur heldur aldrei á sig mynd baráttu. Það felst í hinni stóru spennu myndskipunarinnar, þenslu kaldgrárra haflitanna við litríka og nálæga hlutina í bátum; það felst í andstæðu uppreistra manna við hallan sjávarflötinn, í undarlegri gagnverkun athafnarinnar innan stokks og rísandi, hnígandi ómælisins. Með þessu stóra, róa jafnvægi nær Scheving að túlka mikilleika án hetjuskapar, einingu manns og náttúru sem er yfir andstæðurnar hafin.“³¹

Þá notar Gunnlaugur litina einnig á markvissan hátt. Hann lífgar upp köld litablæbrigði hafsins s.s. úr hvítum í gráa og úr bláum í sægræna og notar síðan

²⁹ Björn Th. Björnsson. 1973:62

³⁰ Matthías Johannessen. 1974:75

³¹ Björn Th. Björnsson. 1973:64

heitari liti á móti t.d. með gulum stökkum sjómannanna og rauðum lóðarbelgjunum. Gunnlaugur notaði einnig birtuna mikið í myndum sínum til að varpa heitum, dularfullum bjarma í myndefnið. Myndirnar gefa áhorfandanum nýja veruleikasýn og trúverðuleika, eða eins og Björn Th. kemst svo vel að orði: „Formstýfður og stóreygður fiskurinn verður næstum því trúarlegt tákn í þessari næturmessu á hafinu.“³²

2.13 Sveitamyndir Gunnlaugs

Eins og áður sagði þá báru málverk Gunnlaugs tvískiptan blæ, annarsvegar sjávarmálverkin og hinsvegar dulmagnaðar sveitalífsmyndir sem voru á mörkum hins verulega og draumkennda eða þjóðsagnalega. Ein fyrsta mynd Gunnlaugs í þeim flokki var *Smiðjan* (1945-1964). „Sú mynd er máluð í þykkum, dimmglóandi litum, og svo römm sem horft sé inn að afli einhverrar gjörningasmiðju“, eins og Björn Th. kemst svo vel að orði. Kveikjuna að þeirri mynd fékk Gunnlaugur í ferð austur í Örafum þar sem hann gekk framhjá opnum járnsmiðjudyrum á Hofi. Þessi myndkveikja átti eftir að fylgja honum áfram og má einnig sjá hana í málverki sem hann vann fyrir Kennaraskóla Íslands á árunum 1964-1965.³³

Vorið 1959 sýndi Gunnlaugur verkið *Jónsmessunótt* (1954-1960) á sýningu í Listamannaskálanum. Þar kom víðáttan, kyrrðin og hið skáldlega fram í myndefninu. Bændahjón í haga með liggjandi kú, táknmynd um sameind fólksins og skepnunnar við landið. Önnur mynd á sýningunni var *Skammdegisnótt* (1954-1959). Í henni er samband kýrinnar við fólkið annað. Kveikjan að myndefninu fékk Gunnlaugur um 1940 þegar hann var gestur á sveitabæ. Þar heyrði hann í skepnum hinum megin við þilið þar sem hann svaf. Gunnlaugur lýsir sjálfur í viðtali við Matthías Johannessen:

„Þá varð mér hugsað til þess þegar hafðar voru kýr undir palli. Það hafði ég aldrei séð, en stundum heyrt þess getið. Og þá kom mér í hug mynd: .það var kýr, sem bar með sér birtu og yl sumarsins inn í kulda og harðneskju vetrarnæturinnar. Og mér kom í hug einvera og ótti manneskjunnar í þessari löngu nótt. Mér fannst ilmurinn og birtan frá kúnni verma konu, sem sat

³² Björn Th. Björnsson. 1973:66

³³ Björn Th. Björnsson. 1973:63

með sofandi barn og dreymdi sumarið. Aðaluppistaðan í þessu öllu var samt andardráttur kýrinnar í næturmyrkrinu. Og ég bjó strax til nafn á myndina, það var reyndar ekki nafn heldur þema: Við andardrátt kýrinnar dreymir barnið fugl sumarsins.³⁴

Um þessar draumkenndu sveitamyndir Gunnlaugs skrifar Björn Th:

„Litirnir eru þar tíðast hreinir og tærir, og oft svo þunnt dregnir á, að léreftið grisjar í gegnum þá. Slík hulukennd áferð litanna er veigamikill þáttur í sjálfri myndtúlkuninni og eykur á álfkynjaðan blæinn sem hún flytur.“ Ennfremur segir hann „...með fólkinu og kúnni, losar hann nú æ meir um þessa jarðbindingu og raðar þannig, að eindirnar mynda stóran ferhyrning sem tekur næstum því út í jaðra flatarins og er samhliða honum. Myndskipun sú felur í sér djúpa rósemd og hæfir hinni miklu einföldun teikningarinnar mjög vel. Jafnframt ljær þetta stranga kerfi myndunum svip, sem höfðar ekki til neinnar raunveru, en ber í sér hið manngerða, skáldskapinn.“³⁵

2.14 Vegleg gjöf

Gunnlaugur Scheving skipar mikilvægan sess í myndlistarsögu Íslendinga. Hnarreistar hetjur hinna vinnandi stétta eru eitt megin einkenni verka hans. Málverk Gunnlaugs eru í senn þjóðfélagslegar lýsingar jafnt sem listaverk, og þar sem fáir listamenn takast nú á við myndefni sem tengjast vinnu og erfiði eru þær góð áminning. En það er líka sterk áhersla á markvissa myndbyggingu og litameðferð sem einkenna myndir hans.

Gunnlaugur gaf Listasafni Íslands um 1800 verk eftir sinn dag, og eru þau af ýmsum toga s.s. olíumyndir, vatnslitamyndir, krítarteikningar, blýants- og blekskissur og teiknibækur.³⁶ Gunnlaugur Scheving á brýnt erindi í íslenska listmenningu enn þann dag í dag.

³⁴ Matthías Johannessen. 1974:106-107

³⁵ Björn Th. Björnsson. 1973:69

³⁶ Halldór Björn Runólfsson. Ólafur Kvaran (ritstj.) 1997:15

3. Rýnt í Gunnlaug í grunnskóla

3.1 Aðalnámskrá grunnskóla, myndmennt

Myndmennt er sjálfstæð skyldunámsgrein frá 1. upp í 8. bekk. Hún er hinsvegar val í 9. og 10. bekk. Í aðalnámskrá kemur fram hlutverk myndmenntakennslu ásamt námsmati. Þar kemur einnig fram lokamarkmið ásamt áfangamarkmiðum. Áfangamarkmiðin segja til um hvað nemendur eiga að vera búnir að tileinka sér við lok hvers áfanga. Sett eru áfangamarkmið á þremur stigum grunnskólans: á yngsta stigi (1.-4. bekkur), á miðstigi (5.-7. bekkur) og síðast á unglingastigi (8.-10. bekkur).³⁷

Myndmenntanám felur í sér ákveðið ferli sem má skilgreina sem færniþætti, þeir eru; sköpun, túlkun og tjáning annars vegar og skynjun, greiningu og mat hins vegar. Myndmenntakennsla skal byggjast á því að þroska færni nemanda á báðum þessum sviðum:

- Sköpun/túlkun/tjáning: Þessir færniþættir vísa til notkunar nemandans á fjölbreytilegu úrvali efniviðar og miðla greinarinnar til þess að skapa og tjá tilfinningar, hugsanir, hugmyndir og lausnir.
- Skynjun/greining/mat: Þessir færniþættir vísa til þekkingar og skilnings á eðli myndmennta og á menningarlegu samhengi hennar; enn fremur til hæfninnar til að skynja og skilgreina myndlist og meta á rökstuddan hátt.³⁸

Markmið hvernar greinar eða námsþáttar eiga að tryggja samfellu í náminu sem miðast við þroska og fyrra nám nemandans. Til hliðsjónar eru eftirfarandi atriði sem mynda eðlilega stígandi í námi:

- frá hinu einfalda til hins flókna
- frá hinu almenna til hins sérhæfða
- frá handleiðslu til sjálfstæðis í námi³⁹

Hlutverk listgreinakennslu er því skipt í tvo þætti; annars vegar að kenna þær tjáningaleiðir í listgreinunum sem maðurinn hefur þróað með sér og hins vegar að

³⁷ Aðalnámskrá grunnskóla, listgreinar. 2007:5

³⁸ Eisner, E.W. 2002.

³⁹ Aðalnámskrá grunnskóla, listgreinar. 2007:7

vekja nemendur til umhugsunar um hver tilgangur, merking og samhengi lista sé. Til þess að slíkt náist þarf að tryggja að samhengi sé í náminu.⁴⁰

Myndir hafa sitt eigið tungumál eða myndmál. Maðurinn hefur alla tíð notað myndir sem tæki til að lýsa hlutum sem ekki er hægt að lýsa á annan hátt. Myndmál miðlar viðhorfum, skoðunum og hugmyndum samfélagsins ekki síður en tungumál. Markmið myndmenntakennslu er því, auk þess að kenna tjáningarleiðir myndmennta, að gera nemendum kleift að skilja myndræna hugsun og gera þá læsa á sjónrænt umhverfi sitt, hvort sem um er að ræða fagurlistaverk listasafna eða „myndmál götunnar“. Auk þess er lögð áhersla á færni í að skynja myndlist, skilgreina hana og meta með rökfærslum.⁴¹ Nútímamanninum er nauðsynlegt að lesa myndir og skilja eðli þeirra. Til þess að hafa vald á umhverfi sínu þarf hann að vega og meta myndræn skilaboð.

Í umræðu um markmið myndmenntakennslu má síst gleyma mikilvægi námsmatsins. Skoða þarf marga þætti námsins og hafa markmið skýr alveg frá upphafi. Svokallað símat gefst vel í listgreinakennslu sem og öðrum greinum. Best er að hafa hvatningu og viðurkenningar um árangur nemenda á meðan á námi þeirra stendur. Mikilvægt er að endurgjöf sé í samræmi við kennsluna og auki þannig skilning nemandans á til hvers er ætlast í verkefninu.

Sjálfsmat hefur einnig mikið að segja fyrir nemendur. Það eykur árangur í list- og verkgreinum og þróar gagnrýna hugsun nemenda til eigin vinnu. Þá skiptir einnig miklu máli að leggja áherslu á mikilvægi ferils í verkefnum. Ætti því að útskýra að ferli verkefnisins sé metið á sama hátt og lokaútfærslan.⁴²

3.2 Lesið í málverk

Þegar skipuleggja á nám í listgreinum skal hugsa það sem tækifæri fyrir nemendur til að auka við þekkingu sína á listum. Að nemendur geti þá notað þekkingu sína og færni til að mynda sér persónulega sýn á listir á sjálfstæðan hátt.⁴³

⁴⁰ Aðalnámskrá grunnskóla, listgreinar. 2007:7-8

⁴¹ Aðalnámskrá grunnskóla, listgreinar. 2007:9

⁴² Aðalnámskrá grunnskóla, listgreinar. 2007:8

⁴³ Aðalnámskrá grunnskóla, listgreinar. 2007:8

Hægt er að notast við ákveðnar matsaðferðir til að kenna börnum og unglingum grundvallarreglur við mat á listaverkum. Slíkar aðferðir miðast fyrst og fremst að því að eyða fordómum sem oft vilja verða áður en verk er skoðað og upplýsinga um það aflað. Nemendur eru þjálfaðir í að skoða og skilgreina áður en afstaða er tekin. Slíkt ferli er þrískipt; fyrst kemur lýsing sem eingöngu byggist á því sem er sýnilegt í verkinu án þess þó að taka afstöðu til verksins. Því næst er farið í túlkun þar sem skoðuð er myndbygging, tákni, tilvísanir og stíll í verkinu. Að lokum er farið í að meta verkið, áhrif þess og stöðu.⁴⁴

Aðferðin hefur þó sætt gagnrýni fyrir móðernískar áherslur, einkum ofuráherslu á formfræði og einföldun viðfangsefnisins en engu að síður má líta svo á að hér sé á ferðinni ákveðinn grunnur sem hægt sé að byggja á.⁴⁵

Innblástur eða kveikja er einnig mjög mikilvægur þáttur í allri kennslu. Það er áskorun fyrir myndmenntakennara að notast við kennslufræði í tímum sem nær að fylgja upphaflegri kveikju eftir. Vanda þarf val á listaverki sem fjalla á um. Það þarf að vekja áhuga en einnig þarf að huga að aldri nemenda ásamt fyrri þekkingu þeirra á listum og listrýni.

Þegar verk hefur orðið fyrir valinu er gott að byrja á því að spyrja nemendur spurninga út frá fyrstu upplifun þeirra af verkinu þ.e. sjónræn upplifun. Eftir það er farið að rýna betur í listaverkið og skoða t.d. uppruni þess, þema listamannsins, viðfangsefni, tákni, hlutverk og stíll. En til þess að nemendur skilji hvað er átt er við og hvað þessi hugtök standa fyrir er mikilvægt fyrir kennarann að útskýra það fyrir nemendum áður.

Með því að öðlast skilning á lífi og list manna læra nemendur að skilja tilganginn með sköpuninni og enn fremur skilning á framlagi listamannsins til samfélagsins. Það er mismunandi hvernig fólk túlkar list. Þar er það smekkur manna sem ræður oftast hvað mestu og er því mikilvægt fyrir myndmenntakennara að reyna að vera hlutlausir í túlkun og tjáningu á verkum listamanna við nemendur sína.

⁴⁴ Guðrún Helgadóttir. 2003.

⁴⁵ Feldman, E.B. 1972.

3.3 Myndgreining og túlkun

Það er ógerlegt að skrifa uppskrift fyrir því hvernig lesa megi úr list. Leyndardómur listarinnar er einmitt sá að hún á enga aðra leið að njótandanum en eigin leið eða túlkun þess sem við henni tekur. Hinsvegar eru til nokkrar leiðir til þess að skapa njótandanum réttari sjónarhól gagnvart listaverki. Hver maður getur að sjálfsögðu aðeins byggt á eigin persónulega mati en til að öðlast skilning á einhverju þurfum við að hafa réttu tækin í höndunum, eða eins og Björn Th. kemst svo vel að orði í bók sinni *Aldaslóð* (1987); „Villist menn í þoku eða hrið, er það af því að viðmiðun skortir.“⁴⁶

Til þess að geta rýnt í inntak verka þarf sá hinn sami þjálfun á því sviði. Þjálfunin er í raun eini skólinn í listmati. Þrátt fyrir það eru nokkrir athugunarþættir sem geta leiðbeint byrjendum á réttar brautir í þessum efnum.⁴⁷

Tegundir myndlistar eru margskonar og hver aðferð býr yfir sínu sérstaka eðli sem vert er að gera sér grein fyrir. Það að greina eða túlka verk er ekki öllu ólíkt því að lesa texta. Með því að smætta listaverkið niður í innihald og taka það svo til túlkunar er verið að temja listaverkið. Í bókinni *Að sjá meira* (2005) eftir Susan Sontag fjallar hún um listtúlkun manna í gegnum tíðina og þar skrifar hún: „Túlkunin gerir listina meðfærilega, höndlanlega. Hafa ber í huga að túlkunin er ekki einskær lofsöngur meðalmennskunnar til snilligáfunnar. Hún er í raun hin nútímanlega aðferð til að skilja eitthvað og henni er beitt á verk óháð gæðum þess.“⁴⁸

Hægt er að finna nákvæmar lýsingar frá höfundum um inntak einstakra verka og hugarástand þeirra við sköpunina en slíkar upplýsingar eru ekki alltaf til staðar. Þess vegna þarf að fara eftir ákveðnum reglum eða viðmiðunarpáttum þegar lesa á í verk. Fyrir utan þær grunnupplýsingar eins og hver sé höfundur verksins og hvar og hvenær það var unnið, þá þarf að velta fyrir sér hvaða aðferð var notuð, hver sé stærð þess og fyrir hvern var verkið unnið t.d. fyrir kirkju, aðal eða frjálsan markað, svo eitthvað sé nefnt.

⁴⁶ Björn Th. Björnsson. 1987:51

⁴⁷ Björn Th. Björnsson. 1987:52-53

⁴⁸ Susan Sontag. 2005:27

Þegar búið er að kynna sér þessar grunnupplýsingar er farið að skoða myndefnið sjálft. Hvað er myndin að sýna okkur? Slíkar upplýsingar eru jafnvel hægt að finna í nafni verksins. En til að skilja þann tíðarblæ sem verkið ber með sér þarf að gera sér grein fyrir stíl verksins, svo ég vitna nú aftur í Björn Th. þegar hann skrifar: „Í allri list er það hjálpargagn að þekkja til þess jarðvegs sem listaverkið er sprottið úr.“⁴⁹

Hvað varðar myndbyggingu og formgerð verka þá eru málverk jafn mismunandi eins og þau eru mörg. Verk getur sýnt okkur dýpt eða einfaldlega verið flatt. Það þarf að skoða myndbyggingu hvers verks fyrir sig. Er hún einföld eða flókin? Hvaða línur og form eru ríkjandi?, o.s.frv. og þá má heldur ekki gleyma mikilvægi litanna. Til þess að geta lesið slíkt út úr verkum og enn fremur þjálfað nemendur þarf kennarinn eða hver sá sem um ræðir að vera vel að sér um grunnþætti í uppbyggingu verka og hafa hæfileikann til að miðla upplýsingum á skilvirkan hátt til nemenda sinna.

3.4 Myndbygging

Orðið myndbygging felur í raun í sér nokkur orð, þau eru; fletir, línur, stefnur, hreyfing og rými fyrir framan og aftan svo nokkur séu nefnt. Allur myndflöturinn segir til um heildarútkomu verksins þó svo að það sem er á myndfletinum sé mis ríkjandi, sumt er í aðalhlutverki á meðan annað er í aukahlutverki. Við skoðum eða lesum myndir eins og við lesum bækur þ.e. frá vinstri til hægri og þess vegna má segja að hlutur sem staðsettur er vinstramegin á fletinum sé á leið inn í myndina á meðan hlutur sem er hægramegin er á leið út úr henni.

Í hverju verki er yfirleitt notuð ein ríkjandi myndbygging. Hver listamaður fær frjálssar hendur í myndbyggingu verka sinna, en í öllu listnámi læra nemendur litfræði, formfræði og myndbyggingu og fer það eftir hverjum og einum hvernig hann kýs að nota það í list sinni. Myndlistin býr fyrir fjölmörgum lögmálum og listamenn hlýta þeim oftast án þess að vita af þeim, en gera sér frekar grein fyrir þegar þeir brjóta þau.⁵⁰

⁴⁹ Björn Th. Björnsson. 1987:57

⁵⁰ Björn Th. Björnsson. 1987:91

Staðsetning hluta á myndfleti skiptir máli fyrir áhorfandann. Stakur hlutur hægra-
eða vinstramegin á fletinum skapar vissa streitu sem togast á við andstæðu sína,
heildarflötinn. Stakur hlutur á miðju flatarins sem sker skurðpunkt láréttar og
lóðréttar miðjulínu er of fábrotinn fyrir augað sem gerir það að verkum að við
missum áhugann eftir skamma stund. Með því að setja annan hlut á hinn
flatarhelminginn kemst á jafnvægi. Það er þessi lárétta miðjulína sem veitir auganu
þessa kyrrð á meðan lóðrétt lína á myndfleti tákna auganu áreynslu.

En til þess að kveikja líf á myndfletinum þarf samspil þessa tveggja þátta þ.e.
kerfi láréttra og lóðréttra flata án þess þó að ofgera því. Til eru allnokkrar tegundir
myndbyggingar s.s. skálinur í myndfleti, spennuhlaðið andvægi hluta í mynd,
hreyfing til hægri eða vinstri og svo mætti lengi telja.⁵¹

Önnur myndbygging sem menn hafa lengi dáðst að er gullna sniðið. Gullna
sniðið á rætur sínar að rekja fyrir tíma endurreisnar og hefur verið notað í
byggingarlist, myndlist og á fleiri sviðum. Gullna sniðið stendur fyrir hin
fullkomnu hlutföll, hlutfallið er sem næst 1:1,619.⁵²

Þessi fullkomnu hlutföll koma fram í sögufrægum byggingum og málverkum og
halda áfram að gera enn þann dag í dag. Hið gullna snið kemur fram í
fagurfræðinni og stærðfræðinni. En gullna sniðið kemur ekki aðeins fram í
listaverkum og hlutum af mannavöldum heldur má einnig greina þessi hlutföll í
mannslíkamanum sjálfum og náttúrunni. Fingurliðirnir í manningnum koma t.d.
gullna sniðinu við, einnig hlutföllin frá hendi til framhandleggs.⁵³

3.5 Myndbygging Gunnlaugs

Ef við víkjum nú aðeins aftur að *Bassabátinum* eftir Gunnlaug Scheving þá fjallar
Bragi Ásgeirsson um myndbyggingu verksins í greininni *Bassabáturinn* sem birtist
í Morgunblaðinu (1997), þar skrifar hann; „Sú mikla rósemi og jafnvægi sem
einkennir alla myndina er tilkomið fyrir afar sterka kennd fyrir lögmálum
myndflatar og myndskipunar. Hér skynjum við gullna sniðið í algjörleika sínum,

⁵¹ Björn Th. Björnsson. 1987:91-102

⁵² Björn Th. Björnsson. 1973:53

⁵³ Bragi Ásgeirsson. 2005

það sker myndflötinn hárnákvæmt lóðrétt sem lárétt, felur í sér öll lögmál samræmi og andstæðra hlutfalla, stórt-lítið, langt-stutt, breitt-mjótt, þykkt-þunnt.“⁵⁴

Þá minnst Björn Th. Björnsson einnig á gullna sniðið í *Bassabátnum* í bók sinni *Íslensk myndlist á 19. og 20. öld* (1973):

„Öll skipting myndarinnar byggist á réttu gullinsniði. Þannig er staða mannsins í bátnum nákvæmt gullinsnið allrar bátslengdarinnar, ferhyrningurinn sem umritar bátinn og mennina er rétt gullinsnið, og enn er lóðrétt lína sem dregin væri um miðbik bátsins nákvæmt gullinsnið allrar myndbreiddarinnar. Hér er að sjálfsögðu um að ræða ómeðvitaða tilfinningu listamannsins fyrir þessu forna og furðanlega hlutfallslögmáli fremur en vísitandi útreikning.“⁵⁵

Í annari grein eftir Braga Ásgeirsson *Vængjuð kona með skip* (1997) fjallar hann um myndbyggingu málverksins *Fólk að snæðingi, vængjuð kona með skip* (1972) eftir Gunnlaug, og þar skrifar Bragi;

„Hér er sem drottning fjallanna sé komin með vængi, svífi yfir haffletinum með sólina fyrir geislabaug og stýri seglbúnum bárusnara að landi. Ungur drengur dansar fagnandi með þykjustufley úr pappír í hendi við fjallsbrúnina en hundur situr makindalega að baki, skiptir myndfletinum og myndar samhverfu í myndheildinni, því að það er nákvæmlega jafn langt til beggja átta til hliðanna. Heldur sér í hæfilegri fjarlægð eins og hann sé ábyrgur fyrir öryggi og velferð fólksins og um leið jafnvæginu í myndskipaninni. Fjallkonan gæti verið mjaltakonnan eða frúin af næsta bæ í morgunslöpp eða náttserk, hvunndagurinn hefur íklæðst búningi hins háleita. Öll önnur og almenn stærðarlögmál hafa verið numin úr gildi sem gerir að verkum að myndrýmið hefur yfir sér svip brotabrota sem týnd hafa verið óskipulega upp úr sarpí minninganna. Og þó sér greinilega í mótaða myndbyggingu, sem kemur jafnt fram í línuskurði og skiptingu myndflatarins. Þannig eru bæði ferningur og þríhyrningur gullna sniðsins í konunni, bátnum og blóminu. Lögmálin langt-stutt og lítið við mikið ganga svo um alla myndina.“⁵⁶

⁵⁴ Bragi Ásgeirsson. 1997

⁵⁵ Björn Th. Björnsson. 1973:53

⁵⁶ Bragi Ásgeirsson. 1997

Þessi umfjöllun Braga er mjög greinagóð lýsing á því hvernig Gunnlaugur vann myndir sínar, af natni og nákvæmni. Hann spáði mikið í hvert smáatriði í verkum sínum en gaf ímyndunaraflinu þó ávallt lausan tauminn.

Annað mikilvægt atriði í myndbyggingu er svokallaður myndskurður. Þá er átt við hvernig útlínur myndflatarins afmarka myndefnið eins og sést í sjávarmyndum Gunnlaugs þar sem aðeins hluti myndefnisins sést. Þar leggur Gunnlaugur áherslu á dýptina og þau miklu þrengsl um borð með því að þjappa hlutum þétt saman og aðeins hluti af bát og jafnvel skipverjum sést.⁵⁷

Gunnlaugur Scheving notaði sterkar beinar skálfínur í seinni sjávarmyndum sínum sem skáru myndflötinn og skiptu honum upp og fer lítið fyrir mjúkum sveigum í myndum hans, en skálfínur eru oft notaðar til að skapa spennu og hreyfingu.⁵⁸

3.6 Táknafræði

Þegar skoða á listaverk með það í huga að túlka þau og reyna að skilja þarf að skoða sérstaklega hvað þau merkja þ.e. hvað táknin í verkinu standa fyrir. Samspil á milli áhorfanda, tákns og þess samhengis sem táknin er lesið úr hefur áhrif á hvaða merking verður til. Það er misjafn hvernig einstaklingar “lesa” í verk og eins og áður hefur komið fram þá fer túlkunin mikið eftir bakgrunni og fyrri þekkingu viðkomandi á sviði myndskoðunar og myndgreiningar.

Finna má tákn í listum langt aftur í aldir. Tákn er einföld mynd sem merkir eitthvað annað en hún sýnir; notað til einföldunar í myndrænni tjáningu. Dæmi um slík tákn er sólkrossinn (hringur með innrituðum jafnarma, útréttum örmum eða hakakross) sem er merki aflagjafa, guðdóms eða æðra afls. Jörð, vatn, loft og eldur eru tákn náttúruaflla jarðarinnar. Tákn sálarinnar getur verið gyðja, fiðrildi, gat eða op. Hauskúpa er tákn dauðans, hjól tákn tímans, Fönix fugl er tákn endurfæðingu sálarinnar og upprisu krists svo nokkur dæmi séu tekin.⁵⁹

Þegar tákn í verkum fara að taka á sig flóknari merkingar og myndlíkingar er talað um allegoría eða táknsögu, og er huglægt táknin þá oft í mannlíki. Þá þarf að vera vel að sér í merkingu persónugervinganna til að skilja táknmál verka. Dæmi

⁵⁷ Gunnar J. Árnason. Ólafur Kvaran (ritstj.) 2001:34

⁵⁸ Gunnar J. Árnason. Ólafur Kvaran (ritstj.) 2001:14

⁵⁹ Björn Th. Björnsson. 1973:29-36

um slíka allegóríu er nekt sem getur táknað ýmist; náttúru, ástríðu, dyggð, sakleysi eða jafnvel losta.⁶⁰

3.7 Skáldlegt inntak Gunnlaugs

Greina má skáldlegt inntak í verkum Gunnlaugs sem upphófst með myndskreytingu hans á bók um alþýðukveðskap. Bókin heitir *Fagarar heyrði ég raddirnar*, safn Einars Ólafs Sveinssonar af þulum og kvæðum, þar sem Gunnlaugur málaði mikið Maríu mey í myndum sínum.⁶¹

Þá má einnig greina vísun í Maríu mey í mynd Gunnlaugs *Jónsmessudraumur álfakýrinnar* sem hann málaði á sjöunda áratugnum (1961-1964) en sú mynd hangir í Kennaraháskólanum sem nú heyrir undir Háskóla Íslands.⁶²

Í sjávarmyndum Gunnlaugs má oft koma auga á logandi lukt sem sveiflast alla jafna fyrir ofan höfuðið á sjómanninum. Þar notar Gunnlaugur luktina sem áminningu um hversu fallvölt gæfa sjómanna getur verið þrátt fyrir varkárni og styrk þeirra, en luktin er sígilt tákni fyrir lífsneistann.⁶³

Þá er einnig áhugavert að rýna í myndina *Skammdegisnótt* sem Gunnlaugur málaði 1954 útfrá frásögn hans um kveikju myndarinnar um 1940.⁶⁴ Fígúra konunnar í þeirri mynd minnir óneitanlega á Maríumyndir miðalda og er helgisvipur yfir myndinni.⁶⁵ En þetta eru aðeins örfá dæmi um táknumyndir í verkum Gunnlaugs.

4. Kennslumöguleikar með Gunnlaug Scheving

4.1 Yngsta stig

Ef við byrjum á því að skoða þrepamarkið myndmennta á yngsta stigi grunnskólans (1.-4. bekk) þá stendur m.a. að nemendur eiga að beita litafraeði til að

⁶⁰ Björn Th. Björnsson. 1973:40-48

⁶¹ Gunnar J. Árnason. Ólafur Kvaran (ritstj.) 2001:25

⁶² Gunnar J. Árnason. Ólafur Kvaran (ritstj.) 2001:26

⁶³ Matthías Johannessen. 1974:222

⁶⁴ Matthías Johannessen. 1974:106-107

⁶⁵ Gunnar J. Árnason. Ólafur Kvaran (ritstj.) 2001:36

kalla fram ákveðin áhrif í mynd. Nemendur í fjórða bekk eiga einnig að gera sér grein fyrir hvað íslensk listasaga er og þekkja mynddæmi úr henni.

Við lok 4. bekkjar eiga nemendur að geta nýtt sér í eigin sköpun einfalda útfærslu línuteikninga, áferðar, myndbyggingar, lita- og formfræði s.s. nálægð og fjarlægð, forgrunn- bakgrunn og miðrými, kyrrð og hreyfingu í byggingu myndverka.

Þá eiga nemendur á yngsta stigi að geta nýtt sér mynddæmi af verkum ákveðinna listamanna í eigin sköpun í tengslum við þau verkefni sem unnin erum hverju sinni og geta skapað myndverk.⁶⁶

4.2 Dæmi um verkefni fyrir yngsta stig

1. verkefni - Ló, ló mín Lappa

Hér væri tilvalið að taka fyrir myndina *Jónsmessudraumur álfakýrinnar* (1964) eftir Gunnlaug Scheving, (sjá mynd nr.1 í myndaskrá). Þetta er stórt olíumálverk sem er innblásin af frásögn Ólafs í Purkey, sem er úr þjóðsögum Jóns Árnasonar, og heitir „Ló, ló mín Lappa.“ Myndin er ein af þeim fimm myndum sem Gunnlaugur vann fyrir Kennaraskóla Íslands á árunum 1963-1966.⁶⁷

Þjóðsagan segir frá fjósamanni nokkrum sem kom eitt sinn inn í fjósið um kvöld. Sá hann þar að fjórar kýr standa lausar í flórnum. Reynir hann þá að koma þeim á bás til að binda þær en án árangurs. Reiðist hann þá og bítur eina kýrina til blóðs í hrygginn. Við það gengur mjaltastúlkan inn og sér hvað gerst hafði. Í sömu andrá sér fjósamaðurinn að hinar kýrnar eru horfnar og þessi ein eftir. „Þetta gjörðir þú illa,“ sagði stúlkan, „og er eg hrædd um, að þú hafir illt af þessu.“ Var kýrin síðan sett á bás en illa gekk að mjólka hana. Reynt var í nokkra daga en án árangurs. Þá var það eitt kvöld að mjaltastúlkan var að reyna að mjólka hana að hún heyrði sagt á glugga fjóssins:

Ló, ló mín Lappa
sára ber þú tappa,
það veldur því, að konurnar
kunna þér ekki að klappa.

⁶⁶ Aðalnámskrá grunnskóla, listgreinar. 2007:11-13

⁶⁷ Þjóðviljinn. 1966.

Þá prófaði stúlkan að klappa kúnni og segja nafn hennar eins og álfkonan hafði sagt í fjósaglugganum á meðan hún mjólkaði og gekk þá eins og skyldi. Upp frá því var Lappa hin besta og höfðu margar góðar kýr komið af henni og voru því af Löppukyni.⁶⁸

Framkvæmd:

Nemendum yrði sögð þjóðsagan um Löppu. Sagan væri kveikjan að verkefninu. Skoðuð yrði síðan mynd Gunnlaugs og rýnt í verkið út frá sögunni. Þá væri lýsing Gunnlaugs á verkinu lesin fyrir nemendur, en sjálfur sagði hann frá því í viðtali við Matthías Johannessen: „Þetta er ævintýri,“ sagði Matthías. „Þetta eru hugsanir fólksins,“ sagði Gunnlaugur. „Er þetta úr þjóðsögunum?,“ spurði Matthías. „Já,“ svaraði Gunnlaugur. Og sagði síðan frá þjóðsögunni. Síðan hélt Gunnlaugur áfram:

„Ég er að hugsa um kúna. Ég sé hana fyrir mér í birtu sumarnæturinnar þar sem hún rásaði í óyndi og einsömum til fjalls. Þar lagðist hún og sofnaði. Hana dreymdir að hún sé komin heim til sín í Álfheima. Og svo datt mér í hug að gera mynd af heimkomunni. Á efri hluta myndarinnar sést álfkonan sem gælir við kúna og huggar hana, en álfafólkið er allt ánægt og glatt að hafa heimt Ljúfu Löpp úr mannheimum. Draumurinn gerist ofan við skýin, en neðan sér maður hraunstrokið landslag í morgunbirtunni. Þar sést kýrin þar sem hún sefur á fjallinu, en yfir henni stendur draumkona með laufgaðan sprota. Hann tengir saman efri og neðri hluta myndarinnar, og tákna sambandið milli draums og vöku.“⁶⁹

Síðan fá nemendur tækifæri á að teikna sínar myndir út frá þjóðsögunni, vatnslitamála þær og finna þeim lýsandi nafn. Með þessu móti fá nemendur að kynnast málverki með sögulegri nálgun. Verkið lifnar við og nemendur leitast við að skoða hvert smáatriði og finna tengingu við kveikju þess. Þá fá nemendur tækifæri á að nota sínar eigin hugmyndir til að lýsa þjóðsögunni myndrænt.

2. verkefni - Sveitasæla Gunnlaugs Scheving

Tekin væri fyrir myndin *Jónsmessunótt* (1957) eftir Gunnlaug Scheving, (sjá mynd nr.2 í myndaskrá). Myndin tilheyrir svokölluðum sveitamyndum Gunnlaugs

⁶⁸ Jón Árnason. 1954.

⁶⁹ Matthías Johannessen. 1985:55-56

og sýnir bónda sem situr hnarreistur með hatt, bóndakonan með barn þeirra og kýr liggjandi hjá þeim á enginu. Kyrrð og rósemd einkennir myndina. Sjóndeildarhringurinn í bakgrunni og fígúrunar í forgrunni eru í réttri afstöðu gagnvart myndrammanum og einnig stöðu áhorfandans og sjónarhorns myndarinnar. Allar fígúrunar eru vel innan myndrammans og ræðst því myndbygging af hlutföllum innbygðis og uppröðun hluta.

Framkvæmd:

Farið væri yfir grunnatriði myndbyggingar með nemendum s.s. forgrunnur, miðgrunnur og bakgrunnur. Nemendum yrði sýnd myndin *Jónsmessunótt* eftir Gunnlaug og greint með þeim hvernig þetta skiptist í verkinu. Þá er gott að vekja umræðu um hvort eitthvað sé breytt í sveitinni í dag miðað við í verkum Gunnlaugs s.s. fötin, umhverfið eða aðbúnaður fólksins svo eitthvað sé nefnt.

Nemendur fá síðan að vinna eigin myndir með áherslu á forgrunn, miðgrunn og bakgrunn í anda Gunnlaugs Scheving, þ.e. þemað væri „sveitamyndir“.

4.3 Miðstigi

Á miðstigi skal leitast við að þroska með nemendum hæfileika til að vinna sjálfstætt og efla hæfni þeirra til samstarfs við aðra þar sem um sameiginleg verkefni er að ræða. Þjálfuð eru þau lögmál og aðferðir sem nemendur kynntust á yngsta stigi, þekkingin dýpkuð og nýir þættir lagðir inn. Í tengslum við skapandi starf þeirra á námið að vera hvati til aukinnar rýni og æ djúpstæðari skilnings þeirra á lögmálum myndmáls í fortíð og nútíð.

Þá eiga nemendur við lok 7. bekkjar að geta nýtt sér í eigin sköpun grunnreglur myndlistar í formfærði, litafræði og myndbyggingu. Nemendur eiga einnig að þekkja nokkrar stefnur vestrænnar myndlistar s.s. expressjónisma, impressjónisma, kúbisma, abstrakt o.fl. ásamt því að hafa fengið innsýn inn í táknmál lita og sjónræn tákni í listum.⁷⁰

⁷⁰ Aðalnámskrá grunnskóla, listgreinar. 2007:13-14

4.4 Dæmi um verkefni fyrir miðstig

1. verkefni – Bassabáturinn

Myndin *Bassabáturinn* sem Gunnlaugur Scheving málaði árið 1929-1930 er tekin fyrir, (sjá mynd nr. 3 í myndaskrá). Þá fá nemendur að kynnst upphafi listferils Gunnlaugs. Með þessu málverki öðlast Gunnlaugur sinn sess sem fullgildur listamaður með sýningu verksins í Charlottenborg og var það síðan keypt af menntamálaráði fyrir Listasafn Íslands, og er það fyrsta verk safnsins eftir listamanninn.⁷¹ Bassabáturinn er dæmigert málverk um það raunsæi sem var algengt í myndlist rétt eftir aldamótin.

Framkvæmd:

Umræða með nemendum um málverkið, fyrsta sjónræna upplifun þeirra af því og spurningar út frá verkinu er áhugahvetjandi fyrir nemendur.

Spurningar til nemenda gætu verið:

- Hvernig er sjónarhornið í verkinu?
- Er bakgrunnur myndarinnar áberandi, sjóndeildarhringurinn?
- Hvernig myndbyggingu notar Gunnlaugur í verkinu?
- Greinið þið hreyfingu eða kyrrð í myndinni?

Verkefnið er hugsað sem hópverkefni þar sem 2-4 vinna saman að úrlausn, túlkun og myndgreiningu. Lausnir nemenda væru síðan kynntar og ræddar. Nemendur læra mikið af því að hlusta á skoðanir og úrlausnir jafnaldra sinna. Listrýni byggist fyrst og fremst á atriðapáttum sem ber að rýna í og meta, þess vegna er góð leið að virkja nemendur í umræðunni og þjálfa þá í sjálfstæðum vinnubrögðum og gagnrýnni hugsun.

Nemendur teikna síðan hver og einn upp grind myndbyggingarinnar í verki Gunnlaugs, ásamt því að staðsetja bátinn og aðra hluti í myndinni inn á blaðið útfrá málverkinu. Með þessu móti taka þeir verkið í sundur og gera sér grein fyrir byggingu þess. Nemendur mála síðan myndir sínar með vatnslitum og leggja áherslu á kalda bláa litatóna eins og í verki Gunnlaugs. Þá er einnig lærdómsríkt fyrir nemendur að skoða með þeim og fjalla um hlutverk birtunnar í verkinu.

⁷¹ Gunnar J. Árnason. Ólafur Kvaran (ritstj.) 2001:14

2. verkefni – Ólgur úthafsins

Á þessu stigi er fróðlegt fyrir nemendur að skoða myndina *Hákarlinn tekinn inn* (1965) eftir Gunnlaug Scheving, (sjá mynd nr. 4 í myndaskrá). Myndin tilheyrir flokki sjávarmynda Gunnlaugs. Í því verki er hið karlmannlega horf tilverunnar áberandi. Sjávarmyndir hans eru stórar og byggja á skáflötum sem hallað er sitt á hvað. Með því að minnka bakgrunninn en hækka sjóndeildarhringinn og láta bátana rísa í ólgu hafsins urðu sjómennirnir að hálfgerðum risum sem voru ofar umhverfinu, í fullri stjórn.

Framkvæmd

Byrjað er á að kynna listamanninn lítillga þ.e. hvar og hvenær hann fæddist og uppruna hans. Nemendum yrðu sýndar myndir á glærusýningu (power point) úr bókinni *Úr smiðju listamannsins – Frá frumdrögum til fullunnis verks* (1997). Í bókinni er að finna skissur eftir Gunnlaug Scheving, rakið er vinnuferli hans í listinni og sýnd sú mikla vinna sem liggur að baki verka hans.

Því næst vekur kennarinn umræðu um litina í verkinu og spyr nemendur sína spurningar eins og; Eru litirnir heitir eða kaldir? Hvernig tilfinningu fáið þið fyrir veðrinu og umhverfi sjómannsins á myndinni? Þá er einnig við hæfi að skoða hvernig listamaðurinn notar skálínur til að skapa hreyfingu í myndinni, þetta mikla vagg sem áhorfandinn skynjar úr myndefninu. Gunnlaugur sagði að það yrði alltaf að vera ákveðið veður í myndum til að stemmningin félli inn í umhverfi þeirra og sögu: „Mér myndi aldrei detta í hug að mála mynd af fólki við heyskap í rigningu eða þoku. En slíkt veðurfar á vel við í sjávarmyndum. Dumbungur og þoka er veiðilegt veður“.⁷²

Þá væri hægt að spyrja nemendur fleiri spurninga um verkið til þess að rýna enn dýpra og auka skilning þeirra. Þetta geta verið spurningar líkt og:

- Hvar er sjóndeildarhringurinn?
- Hvað ætli Gunnlaugur vilji sýna okkur með því að hafa sjómanninn svona stóran á myndinni?
- Er hann óttasleginn við veiðarnar eða hefur hann fullkomna stjórn á aðstæðunum?

⁷² Gunnar J. Árnason. Ólafur Kvaran (ritstj.) 2001:32

Gunnlaugur sagði: „Sumir halda að ég geri mennina svona stóra til að vega upp á móti smæð þeirra. En þetta er myndrænt atriði, ég teikna á ákveðinn flöt og fylli hann út, eins og mér þykir fallett. Í baráttunni við náttúruöflin er maðurinn alltaf stór.“⁷³

Til þess að fá nemendur síðan til að tengja listina samfélagslegri umræðu nútímans er hægt að fjalla um atvinnusöguna í verkum Gunnlaugs og hvað þau hafa hugsað sér að verða þegar þau verða eldri. Hugmyndakveikja að mynd nemenda gæti því verið; starf þeirra unnið í anda Gunnlaugs Scheving. Nemendur myndu þá byrja á því að skissa hugmyndir sínar, stækka síðan myndirnar og vatnslita.

4.5 Unglingastig

Áhersla er lögð á sjálfstæða vinnu nemenda á grundvelli fyrra náms. Myndmennt er skyldunámsgrein í 8. bekk en valgrein í 9. og 10. bekk. Þegar hér er komið við sögu eiga nemendur að geta unnið sjálfstætt á grundvelli þekkingar og færni á grunnþáttum og undirstöðuaðferðum myndlistar. Þá eiga nemendur að geta nýtt sér miðla upplýsingatækni við vinnu sína.

Á efsta stigi grunnskólans eiga nemendur að geta greint, borið saman og metið lögmál og aðferðir í völdum listaverkum, þekkja og geta nýtt sér hugtök og heiti myndlistar. Nemendur eiga að geta nýtt sér miðla til að afla sér upplýsinga um myndlist og geta sýnt fram á færni til að túlka og dæma um myndverk á upplýstan og greinagóðan hátt.⁷⁴

4.6 Dæmi um verkefni fyrir unglíngastig

1. verkefni – Klippimyndir

Eins og áður hefur komið fram í verkefninu vann Gunnlaugur að fjórum klippimyndum tengdar landnámi í tengslum við Lýðveldishátíð Íslands sem haldin var 1943. Hann ákvað að gera myndir sínar úr klipptum, lituðum pappír sem hann límdi niður á grunn og dró síðan í með pensli. Hann gerði fjórar slíkar myndir sem

⁷³ Matthías Jóhannessen. 1974.

⁷⁴ Aðalnámskrá grunnskóla, listgreinar. 2007:14-15

allar voru feikistórar; *Hrafnaflóka í hafi, fyrstu landsýn, samflot Ingólfs og Hjörleifs* og síðasta myndin sýndi þegar öndvegissúlunum er skotið fyrir borð.

Framkvæmd:

Nemendur vinna að stórri klippimynd í sameiningu sem hengd er á gang skólans. Þar sem klippimyndir Gunnlaugs fengu ekki að taka þátt í sýningunni á sínum tíma væri tilvalið að gefa klippimynd nemendanna gott pláss á gangi skólans til heiðurs listamanninum.

Þema myndarinnar væri „landnám“, þ.e. sama þema og Gunnlaugur valdi sér, og á það vel við þar sem nemendur læra um sögu landsins frá yngsta stigi grunnskólans og áfram í framhaldsskólum. Á 13. öld var farið að skrásetja sögu landnámsmanna, og þessar frásagnir, Íslendingasögurnar, eru enn með verðmætustu dýrgripum íslenskrar sögu.

Nemendur þurfa að byrja á rannsóknarvinnu því huga þarf að mörgum þáttum áður en hafist er handa við gerð klippimyndarinnar. Atriði eins og:

- Hver eru fyrstu skrefin við landnám, hvað byrjar fólkið á að gera?
- Hvar sest fólk helst að í nýju landi?
- Hvernig var klæðaburður fólksins, verkfærin, vopnin?
- Hvernig voru húsin og aðbúnaðurinn?
- Hvaða varningur og dýr komu með fólkinu?

Nemendur taka til gömul tímarit, bæði að heiman og í skólanum, sem þeir klippa til og líma á maskínupappír (kraftpappír) sem búið er að hengja upp á gang skólans. Mikil vinna felst í að finna réttan litatón í úrklippum fyrir t.d. gras, himinn, sjó, land o.s.frv.

Skipta þarf nemendunum upp í nokkra hópa (2-4 manna) svo hver hópur sé með ákveðið hlutverk í heildarverkinu s.s. einn hópur gerir sjóinn, annar himinn og fjöll, hinn landið o.s.frv. Þá þarf hver hópur einnig að huga að þeim hlutum sem fara eigi á hvern hluta myndarinnar, eins og; bátar, hús, dýr o.s.frv. Gott er að nemendur skissi hugmyndir sínar á blað áður en hafist er handa til að kennarinn, og nemendur, hafi hugmynd um heildarsýn verksins.

Verkefnið tekur á mörgum þáttum í kennslu. Stuðlað er að umhverfisvænu viðhorfi með endurvinnslu á gömlum tímaritum í stað þess að kaupa tilbúinn

litaðan pappír. Þá er lögð áhersla á samstarf nemenda með hópavinnu og stöðugri umræðu og endurmati á heildarútkomu. Rannsóknarvinna (aðbúnaður á landnámsstíma), skissuvinna og undirbúningur er góð kennsla fyrir nemendur í að skipuleggja sig og huga að lokaímynd verka sinna í stað þess að hefjast handa að óhugsuðu máli.

2. verkefni - Listrýni

Á þessu stigi grunnskólans er tilvalið að nemendur vinna að kynningu um eitthvert verk eftir Gunnlaug Scheving. Slík vinna þjálfar og eflir þá þætti sem áhersla er lögð á í lokamarkmiðum listgreina í Aðalnámskrá Grunnskóla.

Framkvæmd

Upphafið væri kynning kennarans á listamanninum þar sem farið væri stuttlega yfir ævi hans en meira um listferil og verk. Farið væri í grunnþætti í skoðun, túlkun og mat á listaverkum með áherslu á myndbyggingu og tákfræði.

Nemendur fengju því næst frjálst val um eitt verk eftir listamanninn til að rýna í og fjalla um. Nemendur útbúa kynningu, t.d. með power point, þar sem þeir fjalla um verkið sem þeir völdu sér. Áhersla er lögð á listrýni og mat nemenda á verkinu, reynt er að forðast það að fjalla mikið um ævi og starf listamannsins.

Slíkar kynningar eru lærdómsríkar fyrir nemendur. Sjónræn upplifun nemenda á viðfangsefninu skapar þeim nýja nálgun ásamt því að virkja upplýsinga- og heimildaleit nemenda í námi.

4.7 Samþætting

Það er auðveldlega hægt að samþætta myndmennt við aðrar námsgreinar grunnskólans. Oftast eru notaðar um fjórar greinar til að samþætta í námskrá og þá getur myndmennt verið ein af þeim. Stundum eru listir notaðar til að ná betur fram atriðum sem snerta ákveðið tímabil, menningu eða sögulega frásögn og er tilvalið að nýta myndmálið til að efla skilning nemenda á viðfangsefninu.⁷⁵

Þá er t.d. tilvalið að tvinna saman landnámið og klippimyndir Gunnlaugs Schevings eins og áður hefur komið fram. Eða það hvernig þjóðsögur birtast í

⁷⁵ Eisner, E.W. 2002:39-40

verkum Gunnlaugs, en þjóðsögur koma við sögu í námsgreinum s.s. í íslensku og samfélagsfræði.

Þess ber að geta að Gunnlaugur Scheving myndskreytti útgáfu af Brennunjalssögu árið 1945 og Grettissögu ári seinna, ásamt þeim Snorra Arinbjarnar og Þorvaldi Skúlasyni.⁷⁶ Farið er í að lesa þær bækur á unglingastigi í grunnskólum landsins og væri því tilvalið að upplýsa nemendum einnig um það.

5. Lokaorð

Málshátturinn „Lengi býr að fyrstu gerð“ á vel við list Gunnlaugs Scheving. Hann þurfti í raun ekki margbreytilegt umhverfi, viðfangsefni eða minningar til að skapa list sína, sem er okkur svo dýrmæt enn þann dag í dag. Þessar miklu samfélagslýsingar í verkum hans ásamt tilfinningu um erfiði þjóðarinnar og innileika náði hann að sýna á stórbrotinn hátt. Þrátt fyrir oft barnslega hugsun að myndefni, ef manni dirfist nú að segja svo, þá hlaut Gunnlaugur mjög vandað listnám sem kemur fram í vönduðum vinnubrögðum hans og ígrundun í hvert smáatriði myndflatarins. Að þekkja viðfangsefni listamannsins gefur áhorfandanum aukinn skilning á listaverkinu sjálfu. Með því að skapa listaverkinu sögu auðveldar það nemendum, þá sérstaklega yngri nemendum, að tengja námsefnið einhverju sem þau þekkja fyrir. Að greina listaverk niður í áherslupætti s.s. myndbyggingu, tákni, liti o.s.frv, eins og mælt er með fyrir nemendur á miðstigi, hjálpar það nemendum að rýna í verk og skilja forsendur þess. Það að kynna nemendum á efsta stigi fyrir táknafræði í myndlist ásamt allegóríum eða táknsögu þeirra eykur skilning og hæfileika nemenda til að lesa úr listaverkum. Slík þekking er dýrmætt veganesti út í lífið þar sem listmenning er nú einu sinni stór hluti af samfélaginu, og það að geta lesið grunnþætti úr listaverki er auður hvers og eins. Myndlæsi er ein aðferð til lesturs tjáningar mannsins.

⁷⁶ Gunnar J. Árnason. Ólafur Kvaran (ritstj.) 2001:26

6. Heimildaskrá

Aðalnámskrá grunnskóla, listgreinar. (2007). Reykjavík: Menntamálaráðaneytið.

Sótt þann 22. janúar 2011 af vef: http://bella.stjr.is/utgafur/adalnamskra-grsk_listgreinar.pdf

Björn Th. Björnsson. (1973). *Aldateikn*. Reykjavík: Mál og menning.

Björn Th. Björnsson. (1987). *Aldaslóð*. Reykjavík: Mál og menning.

Björn Th. Björnsson. (1964-1973). *Íslenzk myndlist á 19. og 20. öld, II bindi: drög að sögulega yfirliti*. Reykjavík: Helgafell.

Bragi Ásgeirsson. (1997, 23. nóvember). *Bassabáturinn*. Morgunblaðið –

Menningarlíf, Sótt þann 8. febrúar 2011 af vef:

http://www.mbl.is/mm/gagnasafn/grein.html?grein_id=367775

Bragi Ásgeirsson. (2005, 22.maí). *Móðir Náttúra og “Bionik”*. Morgunblaðið,

Sótt þann 6. febrúar 2011 af vef:

http://www.mbl.is/mm/gagnasafn/grein.html?grein_id=1018806

Bragi Ásgeirsson. (1997, 30. nóvember). *Vængjuð kona með skip*. Morgunblaðið,

Sótt þann 31. janúar 2011 af vef:

http://www.mbl.is/mm/gagnasafn/grein.html?grein_id=369275

Eisner, E. W. (2002). *The arts and the creation of minds*. New Haven: Yale University Press.

Feldman, E.B. (1972). *Becoming human through art*. Aesthetic experience in the school. Toronto: Prentice Hall.

Guðrún Helgadóttir. (2003, 4.september). *Námsmat í myndlist, mat á*

myndlistarkennslu og aðferðir listgagnrýni. Rannsóknarstofnun Kennaraháskóla

Íslands. Netla – vef tímarit um uppeldi og menntun. Sótt þann 4. febrúar 2011 af

vef: <http://netla.khi.is/greinar/2003/006/prent/index.htm>

Helgi Skúli Kjartansson. (2002). *Ísland á 20.öld*. Reykjavík: Sögufélag.

Jón Árnason. (1862). *Íslenzkar þjóðsögur og æfintýri*. Fyrsta bindi. Leipzig, Forlag J.C. Hinrichs.

- Matthías Johannessen. (1974). *Gunnlaugur Scheving*. Reykjavík: Helgafell.
- Matthías Johannessen. (1985). *M Samtöl V*. Reykjavík: Almenna bókafélagið.
- Ólafur Kvaran (ritstj.) (1997). *Gunnlaugur Scheving – Úr smiðju listamannsins. Frá frumdrögum til fullunnis verks*. Listasafn Íslands. Prentsmiðjan Oddi.
- Ólafur Kvaran (ritstj.) (2001). *Gunnlaugur Scheving – Yfirlitssýning/Retrospective*. Listasafn Íslands. Prentsmiðjan Oddi.
- Ragnar Ásgeirsson. (1930). Tíminn, 9. ágúst.
- Susan Sontag. Hjálmar Sveinsson (ritstj.) (2005). *Að sjá meira*. Reykjavík: ReykjavíkurAkademían.
- Þjóðviljinn. (1966). 65. tölublað, 19. mars. Sótt þann 28. mars 2011 af vef: http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=2809389

Myndir í myndaskrá:

- Ólafur Kvaran (ritstj.) (2001). *Gunnlaugur Scheving – Yfirlitssýning/Retrospective*. Listasafn Íslands. Prentsmiðjan Oddi.

7. Viðauki – myndaskrá

(mynd nr. 1)

*Jónsmessudraumur
álfakýrinnar, 1964.*

(mynd nr. 2)

Jónsmessunótt, 1957.

(mynd nr. 3)

*Bassabáturinn,
1929-1930.*

(mynd nr. 4)

*Hákarlinn tekinn inn,
1965.*

